

Ігор Ситий

СИГНЕТ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО З МУЗЕЮ ІМ. В.В. ТАРНОВСЬКОГО

У статті йдеться про візантійський золотий перстень-печатку з різьбленим зображенням Олександра Македонського, точніше з сюжетом «Вознесіння Олександра Македонського».

Сюжет має виразно імператорський статус і в Київській Русі міг вміщуватися на речах лише князівського походження. Аналіз літописів дозволяє припустити, що перстень міг належати чернігівським князям Олегу Святославичу або Володимиру Мономаху або володимирському князю Всеволоду Юрійовичу Велике Гніздо. Сигнет є матеріальним свідченням еволюції державних устремлінь руських князів, їхнього прагнення збудувати на Русі державу рівня Візантійської імперії. Остання, в свою чергу, активно залучала в свої геополітичні комбінації руських князів, у т. ч. через свої духовні та матеріальні цінності. Окрім цього, можна припустити, що ідеї II Єрусалиму або III Риму в руських землях сягають своїм корінням принаймні XI – XII ст.

Ключові слова: печатка, Київська Русь, Візантія, Чернігів, Олександр Македонський.

На середину XIII ст. Чернігів був одним з найбільших міст Європи, укріплена площа якого становила 350 га, міська агломерація (з відкритими посадами) сягала 400 га. Уже 992 р. в Чернігові була заснована єпископія¹. Місто було центром одного з найбільших давньоруських князівств, у якому бурхливо розвивалися ремесла, промисли та торгівля. Звідси у руках князівської родини, бояр, дружинників, міщан накопичилися чималі статки. Вченим відомо понад 12 скарбів, знайдених на території давнього Чернігова, які датуються XI–XIII ст.²

Нашу увагу привернув скарб з коштовних речей, що був знайдений у південній каплиці Борисоглібського собору. Як відомо, під час ворожих нападів коштовні речі досить часто ховали в мурованих спорудах, щоб потім їх легше було відшукати³.

Борисоглібський собор був споруджений чернігівським князем Давидом Святославичем як храм-усипальниця князів династії Давидовичів. У збудованому храмі похований сам князь Давид Святославич (1123 р.) і його син – великий князь Ізяслав Давидович (1161 р.). Ймовірно, в сімейній усипальниці був похований і Володимир Давидович⁴.

Окрім цього, у літописній статті під 1116 р. сповіщається про смерть черниці-княжни Предслави Святославівни, яка, на думку П. Д. Барановського, могла бути черницею Борисоглібського монастиря⁵.

При проведенні планувальних та дослідницьких робіт біля південного фасада Борисоглібського собору в Чернігові у вересні 1957 р. були знайдені залишки стін паперті та каплички, які були побудовані з цегли, аналогічній цеглі собору. Скарб, що складався з 2 срібних браслетів, які були натягнуті на золотий перстень зі щитком, 11 золотих жіночих прикрас та золотого витого кільця, був укладений у щілину або нішу стінки паперті⁶.

Усього у схові знайшли 17 золотих предметів (колт, 3 ажурні скроневі кільця, 5 полх скроневих кілець, 2 сережки, 4 ланцюжки) та 2 срібні браслети⁷.

© Ситий Ігор Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею імені В. В.Тарновського.

Час, коли вони були приховані, визначався М. Холостенком, на підставі досліджень Борисоглібського собору, не раніше кінця 30-х рр. XII ст.⁸

Мал. 1

Мал. 2

За свідченням чернігівських археологів Л. Ситої та В. Мудрицької, виробу, з яких складався скарб, широко відомі в Києві, Ізяславлі, Переяславлі, на Княжій горі. Вони відносяться до IV групи скарбів, захованих між 1170-ми рр. і 1240 р. Скарб збірний. Фактично це 2 комплекти прикрас головного убору. На їхню думку, хронологічні рамки скарбу

обмежуються 30-ми рр. XII ст. – 1239 р., коли Чернігів захопив хан Менгу⁹.

Калузький дослідник В. Пуцько писав, що скарб становить певний виняток серед інших давньоруських скарбів, адже в його складі візантійський золотий перстень-печатка з різьбленим зображенням Олександра Македонського (мал. 1, 2, 3, 6)¹⁰.

Опис сигнета та трактування його сюжету мають у спеціальній літературі певні розбіжності.

М. Холостенко так описав артефакт: «Перстень прикрашений орнаментом, виконаним у техніці контурної черні, на 2 повздовжних боках щитка та по обох сторонах в місці примикання кільця до щитка. На самому щитку вирізана фігура чоловіка, що підняв обидві руки, обабіч – 2 птахи, спинами до чоловіка із повернутими до нього головами. Це сюжет

Мал. 3

Мал. 6

Мал. 5

Мал. 5.2

«Вознесіння Олександра Македонського». Його бачимо на центральному щитку діадеми з Києва (мал. 5, 5.2). У скульптурному виконанні подібний сюжет поміщений на закомарі Дмитрівського собору у Володимирі» (мал. 4)¹¹.

Детальнішу характеристику сигнета подали Л. Сита та В. Мудрицька: «Перстень-печатка з пластинчастою дужкою, зі зведеними незамкненими кінцями. На шестигранному щитку – заглиблене, із залишками черні, зображення постаті людини з піднятими вгору руками, з обох боків розміщено по одному птаху спинами до людини з повернутими до неї головами. Бічні

Мал. 4

грані щитка прикрашені завитками рослинного орнаменту, виконаними у техніці гравірування з черню. На думку В. Г. Пуцка – зображено *Даніїла в рові з левами*¹². Це частина чернігівського скарбу 1883 р., який зараз зберігається в Ермітажі¹³. Як бачимо, в головних деталях опису сигнета вони наслідують М. Холостенка. Проте подають іншу трактовку сюжету, з посиланням на В. Пуцка. Зауважимо, останній тричі міняв своє трактування сюжету сигнета.

Та вже через три роки Л. Сита та В. Мудрицька підтримають трактування сюжету М. Холостенка: «Перстень. Початок XII – перша половина XIII ст. Золото, лиття, гравірування, чернь. Діаметр – 22 мм, внутрішній діаметр – 17 мм, ширина пластини – 10 мм, щиток – 14x14 мм. Має пластинчасту дужку зі зведеними незамкненими кінцями та шестигранний щиток. На щитку заглиблене, із залишками черні зображення постагі людини з піднятими вгору руками, з обох боків від неї – по одному птаху спинами до людини з повернутими до неї головами (популярний у середньовічному мистецтві сюжет «Вознесіння Олександра Македонського»). Бічні грані щитка прикрашені завитками рослинного гравірованого орнаменту, заповненого черню. На внутрішній поверхні щитка продряпані: по центру – чотирикінцевий хрест, в нижньому лівому куті – літера N»¹⁴.

Подібні сигнети відносяться до типу пластинчастих прямих незамкнутих перснів¹⁵.

У вересні 2014 р. ми оглянули артефакт. За нашими обмірами розмір щитка становить 15x12 мм, товщина 3 мм, діаметр кільця 20 мм, висота 21 мм, вага 13,61 г., проба золота 999,9°. Інв. № И 5688. Відмічаємо деформацію кільця та сильну потертість. Сигнет був переданий в Чернігівський історичний музей у складі скарбу по акту від 15.09.1957 р. Масивність, діаметр кільця, матеріал, сюжет, значна потертість свідчать про те, що сигнетом довгий час користувався чоловік високого соціального статусу.

Слід зазначити, що персні археологи знаходять у Чернігові досить часто. Вони виявлені у 23 похованнях. Дослідники зазначають, що персні фіксувалися на пальцях як правої, так і лівої руки, проте частіше на правій. У похованні № 6 по вул. Фрунзе, 34 персні виявлені на пальцях обох рук. Артефакти виготовлені зі срібла або бронзи, в одному випадку – із золота¹⁶.

Проте повернемося до сюжету. Вище зазначалося, що його можна побачити на східній закомарі південного фасаду Дмитрівського собору XII ст., що у Володимирі-на-Клязьмі. На думку дослідників, він символізує могутність властителя¹⁷. Якого саме? Звісно, Всеволода III Велике Гніздо, наймогутнішого князя Північно-Східної Русі. У цей час авторитет князя отримав загальноруське визнання. Також відомо, що він виховувався при візантійському дворі, тобто був добре обізнаний на імперській символіці. Окрім цього, зміцнюється авторитет церкви, надійної і вірної опори князя. Все це віддзеркалилося в архітектурі, яка слугувала ідейною зброєю в руках князя та церкви і в якій прославлялося та увічнювалося досягнуте¹⁸. Сюжет на закомарі був наочним втіленням претензій князя на сакральність своєї влади, яка, на його думку, дорівнювалася владі візантійських імператорів.

Важливі деталі щодо трактування сюжету знаходимо в описах діадеми. Сучасний опис цього артефакту натрапляємо у колективній праці співробітників Музею історичних коштовностей України, де він зараз зберігається: «Діадема XII ст., золото, перли. З колекції Б. І. та В. Н. Ханенків. Скарб поблизу с. Сахнівка, Черкаська обл. Випадкова знахідка 1900 р. Інв. № Дм-1783. На центральній частині зображено сцену Вознесіння Олександра Македонського. Життєпис македонського царя, що нагадує казки «Тисячі й однієї ночі», мав велику популярність протягом століть як на Сході, так і на Заході. Відомий він був і в Стародавній Русі. В імперському мистецтві Візантії цей сюжет втілював ідею звеличення і обожнення влади автократа, якій підкоряються і земля, і небо. Цю ж ідею – уславлення божественної влади київського князя – втілив у своєму творі невідомий київський ювелір (київська княжа майстерня)»¹⁹.

Деякі уточнення стосовно сюжету можна знайти у першому описі діадеми: «Діадема золотая емалированная. 1900 г. найдена по близости с. Сахновки, Каневского уезда Киевской губернии на городище, в 2 глиняных горшках 26 вещей: серебрянные браслеты, колты, золотые шейные гривны, золотая емалированная диадема, золотая

эмалированная цепь, 4 золотые эмалированные панагии, золотые колты, золотой налобник, 2 золотые низки, 2 пары золотых серыг, 7 золотых серыг, золотая серыга с бусиной, височные золотые кольца, золотое ожерелье, ¼ золотой гривны, 7 киевских гривен, 3 золотых пластины, золотые бусы, 2 золотые византийские монеты, кусок парчи, обломки перламутра и бусин»²⁰. «Золотая княжья диадема. Центральный киотец занят поясным изображением мужской фигуры, одетой в синее платье, с оплечьем и лором, украшенными разноцветной эмалью, изображающей цветные камни; на голове высокая корона желтого цвета, руки раставлены в стороны и в каждой из них по скипетру или знамени, состоящему из ручки и укрепленного на конце ее четырехугольника; на четырехугольниках по крещатой лилии, ручки богато орнаментированы разноцветной эмалью. Фигура помещена в шаре, по бокам которого изображены два грифона, занимающие и всю нижнюю часть пластинки; фигуры грифонов длинные на коротких ногах. Композиция эта должна изображать Александра Македонского, поднимающегося на небо на колеснице, влекомой двумя грифонами, согласно средневековой легенде»²¹.

Цікаво, що М. Грушевський називав діадеми коронами княгинь XI–XII ст. з Київщини і порівнював їх з «чільцями» гуцульських молодіць з жовтої міді²².

У підсумку дуга розповсюдження речей з сюжетом «Вознесіння Олександра Македонського» вимальовується наступним чином: Візантія→Канів→Чернігів→Володимир-на-Клязьмі.

Сюжет має виразно імператорський статус і в Київській Русі міг вміщуватися на речах лише князівського походження. Якому саме князю міг належати описаний вище сигнет? Є кілька версій.

Версія перша. Згідно з літописами чернігівський князь Олег Святославич провів кілька років на о. Родос²³, де одружився зі знатною гречанкою Феофанією Музалон, яка походила з роду, що був тісно пов'язаний з візантійською імператорською династією Комнінів. Відомо, що Феофанія Музалон мала власну печатку, де іменувала себе руською княгинією²⁴. Можливо, через посередництво Музалонів князь отримав знаковий сигнет, мовляв, тебе очікує велике майбутнє, якщо будеш вірним васалом Імперії. У липні 1094 р. Олег штурмував Чернігів і вигнав Володимира Мономаха, знову посівши князівський стіл²⁵. З часом від нього перстень міг потрапити до братів Давида Святославича (князь чернігівський 1097–1123), Ярослава Святославича (1123–1127) або до сина Всеволода Ольговича, князя чернігівського (1127–1139). Олег Святославич помер 1.08.1115 р. у Новгороді-Сіверському, але похований у Чернігівському Спасо-Преображенському соборі²⁶.

Версія друга. За легендою Володимир Мономах нібито одержав від свого діда по матері візантійського імператора Костянтина Мономаха, царські регалії – барми і корону²⁷. Але шапка (корона) Мономаха – середньоазійського походження, виготовлена у XIV ст.²⁸ А от діадема з-під Сахнівки зі знаковим сюжетом? Може, це діадема Мономаха або його дружини і має візантійське походження, а не київське, як вважають київські музейники? Можливо, у легенді маємо деякі перекручення, спотворення, а насправді це відлуння реального факту: Костянтин подарував перстень та діадему. Можливо, сигнет Мономаха якимось чином потрапив до Олега Святославича, коли останній вигнав його з Чернігова у 1094 р.?

Є ще деякі цікаві деталі з біографії Володимира Всеволодовича, які дозволяють реконструювати ще один шлях, як перстень з імператорським сюжетом потрапив до князя. Донька Мономаха Марія була дружиною Леона, сина грецького імператора Діогена. Цей Леон у 1116 р. воював з візантійським імператором Олексієм Комніном за допомогою тестя²⁹. Русичи мали успіх у Фракії, тому Олексій Комнин прислав до Мономаха ефеського митрополита Неофіта з миром, який підніс дари: хрест з животворящего дерева, царський вінець, сердолікову чашу, яка належала імператору Августу, золоті ланцюги тощо. Неофіт поклав вінець на Мономаха і назвав *Царем*³⁰. Можливо, серед дарів був і сигнет. Або ще один шлях – 1122 р. шлюб онучки Мономаха, доньки Мстислава з князем із династії Комнінів³¹. І якщо правий М. Грушевський, який називав діадему короною княгинь, то діадема з Сахнівки належить їй, як і перстень?

Версія третя, яка повертає нас до Всеволода III Велике Гніздо, про якого вже згадувалося. Всеволод Юрійович Велике Гніздо (1154–1212), син Юрія Долгорукого, володимиро-суздальський князь з 1176, титулував себе «великим князем». «Слово о полку Ігоревім» називає його найсильнішим руським князем, який, мовляв, може Волгу «веслами розплескати», а Дон «шоломами вичерпати». Свого часу, про що ми вже коротко згадували, йому разом з родиною прийшлося тривалий час пожити у Візантійській імперії, бути обласканим імператором, потім повернутися до Русі, покнязувати в чернігівському Острі, пожити у чернігівського князя і за його підтримки нарешті опанувати Північно-Східну Русь. Ось як про це свідчить літописець:

6670 (1162) «Том же лет идоста Гюргевича Црюгороду Мстислав и Василько с матерью и Всеволода молодого пояше со собою третьего брата и даст царь Василкови в Дунаю и города, а Мстиславу даст волост Отскалана»³².

6683 (1175): вбитий Андрій Юрійович, суздальський князь³³.

У цей час Всеволод Юрійович з братом Михайлом були в Чернігові у Святослава³⁴.

6684 (1176): «Поиде Михалко и Всеволод брат его ис Щернигова» добувати князівський стіл³⁵. Святослав дав їм полк на чолі з сином Володимиром. Брати за допомогою чернігівців одержали перемогу над конкурентами. Михайло сів у Володимирі, а Всеволод у Переяславі-Заліському.

Таким чином, сигнет міг потрапити до Чернігова через посередництво Всеволода або його брата, яким свого часу був подарований імператором. Ймовірно, вирушаючи у вирішальний для своєї долі похід, брати залишили знаковий сигнет на всяк випадок у Чернігові.

Під час яких подій міг бути захований скарб, враховуючи його датування М. Холостенком?

XII ст., особливо його перша половина, для чернігівців було насиченим драматичними подіями, що було пов'язано з князівськими чварами:

- 1127 р. кн. Всеволод Ольгович напав на місто і скинув з престолу свого дядька Ярослава Святославича³⁶;
- 1134 р. київський князь Ярослав Володимирович спустошив околиці міста³⁷;
- 1139 р. були сплюндровані околиці Чернігова внаслідок боротьби між Ольговичами та Давидовичами³⁸;
- 1148 р. київський князь Ізяслав Мстиславич осадив у Чернігові Володимира Давидовича³⁹;
- у 1152 р. Ізяслав Давидович боронив місто від військ Юрія Долгорукого та Святослава Ольговича⁴⁰;
- 1154 р. він бився під містом з військами київського князя Ростислава⁴¹;
- 1155 р. Чернігову загрожували війська Юрія Долгорукого⁴²;
- 1157 р. нове протистояння під містом між Ізяславом Давидовичем та Святославом Ольговичем⁴³;
- узимку 1159/1160 рр. знову бійка під Черніговом між Ізяславом та Святославом⁴⁴.

Отже, сигнет із знаковим сюжетом міг належати одному з трьох з названих князів. Він є матеріальним свідченням еволюції державних устремлень руських князів, їхнього прагнення збудувати на Русі державу рівня Візантійської імперії. Остання, в свою чергу, активно залучала в свої геополітичні комбінації руських князів, у т. ч. через свої духовні та матеріальні цінності. Окрім цього, можна припустити, що ідеї II Єрусалиму або III Риму в руських землях сягають своїм корінням принаймні XI – XII ст.

1. Ситий Ю.М. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. – Чернігів, 2013. – С. 16–17.

2. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. – К., 1990. – С. 924–925.

3. Ситий Ю.М. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. – С.146–147.

4. Ситий Ю.М. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. – С. 22. На с. 170 зазначена інша дата поховання Ізяслава Давидовича – 1155 р.
5. Ситий Ю.М. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. – С. 24.
6. Холостенко Н.В. Клад у Борисоглебського собора в Чернигове // Советская археология. – 1962. – № 2. – С. 235.
7. Там само. – С. 236.
8. Там само. – С. 238.
9. Мудрицька В., Сита Л. Борисоглібський скарб 1957 року в зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського. Каталог // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Чернігів, 2007–2008. – Вип. 10. – С. 15.
10. Пуцко В. Чернігів в історії візантійсько-руського сакрального мистецтва // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. Збірник наукових праць, присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів. – Чернігів, 2007. – С. 282.
11. Холостенко Н.В. Клад у Борисоглебського собора в Чернигове. – С. 238.
12. Сита Л.Ф., Мудрицька В.Г. Борисоглібський скарб з колекції Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського // Музейні читання: Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки». 12–14 листопада 2007 р. – Київ, Музей історичних коштовностей, 2008. – С. 184–185.
13. Там само. – С. 186–187; Мудрицька В.Г., Сита Л.Ф. Ще раз про борисоглібські скарби // Музейні читання: Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки». 12–14 листопада 2012 р. – Київ, Музей історичних коштовностей, 2013. – С. 194–200. Помилково зазначений кількісний склад скарбу як 17 предметів.
14. Мудрицька В., Сита Л. Борисоглібський скарб 1957 року в зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського. Каталог. – С. 20–21.
15. Рудика Н.М. До уточнення атрибуції персня зі старих колекцій МІКУ // Музейні читання: Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки». 12–14 листопада 2012 р. – Київ, Музей історичних коштовностей, 2013. – С. 215.
16. Ситий Ю.М. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. – С. 148.
17. Всеобщая история архитектуры в 12 томах. – Ленинград; Москва, 1966. – Т.3. Архитектура Восточной Европы. Средние века. – С. 621.
18. Там само. – С. 620.
19. Музей історичних коштовностей України: Альбом / Ключко Л.С., Підвисоцька О.П., Старченко О.В. та ін. – К., 2004. – С. 407, № 122 (зображення – С. 160–161).
20. Древности Приднепровья. Эпоха славянская (VI–XIII в.). Собрание Б.Н. и В.И. Ханенко. – К., 1902. – V выпуск. – С. 22.
21. Там само. – С.54–55.
22. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К.; Львів, 1911. – С. 112, мал. 101-2 (2 корони) та С. 113, мал. 103-4.
23. 6587: «Олга емше козари поточиша море Црюгородоу» (Полное собрание русских летописей. – СПб., 1908. – Т. 2. Ипатьевская летопись. – Ст. 196; Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. История России с древнейших времен. Т.1–2. – М., 1988. – С. 353). Арешт був зроблений зі згоди імператора та київського князя Всеволода. Олега тримали у Царгороді, потім на Родосі.
24. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – С. 120.
25. Леп'явко С. Чернігів: історія міста. – С. 36.
26. Там само. – С. 41.
27. Українська радянська енциклопедія. – К., 1960. – Т. 2. – С. 564.
28. Українська радянська енциклопедія. – К., 1964. – Т. 16. – С. 250.
29. Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. История России с древнейших времен. Т.1–2. – С.394.
30. Там само. – С. 394.

31. Там само . – С. 395.
32. Полное собрание русских летописей. – СПб., 1908. – Т. 2. Ипатьевская летопись. – Ст. 522; Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. История России с древнейших времен. Т.1–2. – С. 519.
33. Там само. – Ст. 580.
34. Там само. – Ст. 596; Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. История России с древнейших времен. Т.1–2. – С. 532 (1174 р.).
35. Там же. – Ст. 600.
36. Леп'явко С. Чернігів: історія міста. – К., 2012. – С. 42.
37. Там само. – С. 43.
38. Там само. – С. 44.
39. Там само. – С. 46.
40. Там само. – С. 48.
41. Там само.
42. Там само. – С. 49.
43. Там само.
44. Там само. – С. 50.

Ігор Сытый (Чернигов)

Сигнет Александра Македонского из музея им. В. В. Тарновского

В середине XIII ст. Чернигов был одним из крупнейших городов Европы, укрепленная площадь, которого составляла 350 га, городская агломерация (с открытыми посадами) достигала 400 га. Город был центром одного из крупнейших древнерусских княжеств, в котором бурно развивались ремесла, промыслы и торговля. Отсюда в руках княжеской семьи, бояр, дружинников, мещан скопились большие богатства. Ученым известны больше 12 кладов, найденных на территории древнего Чернигова, которые датируются XI–XIII ст.

Наше внимание обратил на себя клад драгоценностей, который был найден возле южной каплицы Борисоглебского собора. Калужский историк В. Пуцко писал, что клад имеет особенный статус среди других древнерусских кладов, ибо в его составе византийский золотой перстень-печать с изображением Александра Македонского, точнее с сюжетом «Вознесение Александра Македонского».

Дуга распространения вещей с этим сюжетом в Киевской Руси следующая: Византия→Канев→Чернигов→Владимир-на-Клязьме.

Сюжет имеет императорский статус и в Киевской Руси мог использоваться только на вещах княжеского происхождения. Анализ летописей позволяет сделать предположение, что сигнет мог принадлежать черниговским князьям Олегу Святославичу или Владимиру Мономаху, или владимирскому князю Всеволоду Юрьевичу Большое Гнездо. Это материальное свидетельство эволюции идей государственности русских князей, их желания построить на Руси государство уровня Византийской империи. Последняя, в свою очередь, активно привлекала в свои геополитические комбинации русских князей, в т. ч. через свои духовные и материальные ценности. Кроме этого, можно предположить, что идеи II Иерусалима или III Рима в русских землях коренятся в XI – XII ст.

Ключевые слова: печать, Киевская Русь, Византия, Чернигов, Александр Македонский.

Igor Syty (Chernihiv)

The Signet of Alexander Macedonian from the Museum named after V.V. Tarnovsky

By the middle of the XIII century Chernihiv was one of the largest cities in Europe, its fortified area was 350 hectares and its urban agglomeration (with opened positions) reached 400 hectares. The city was the center of one of the biggest Kiev Rus principalities which

rapidly developing crafts and trade. Hence, princely family, boyars, tradesmen accumulated a considerable fortune in their hands. Researchers know more than 12 treasures found on the territory of ancient Chernihiv, which date from XI-XIII centuries.

Our attention was drawn to a treasure of valuable things that was found in the southern chapel of Boris and Glib Cathedral. The researcher V. Putsko from Kaluga wrote that this treasure was an exception among the ancient treasures, because it included Byzantine gold ring-seal with the carved image of Alexander the Macedonian, more precisely «The Alexander Macedonian's Ascension».

The arc spreading of things with the image of «The Alexander Macedonian's Ascension» looks as follows: Byzantium→Kaniv→Chernihiv→Vladimir-on-Klyazma.

This plot has a distinctly imperial status, therefore in Kiev Rus it could have been depicted only on things of princely origin. The analysis of chronicles suggests that it could belong to Chernihiv Prince Oleg Svyatoslavich or Vladimir Monomakh, or to Vsevolod the Great Nest prince of Vladimir. This signet is a material evidence of the evolution of governmental aspirations of Kiev Rus princes, their desire to build a state of the Byzantine Empire level. The latter, in turn, actively engaged Kiev Rus princes in its geopolitical combinations also because of their spiritual and material values. Moreover, we can assume that the idea of the II Jerusalem or the III Rome on the Kiev Rus lands were rooted at least in XI – XII centuries.

Key words: a signet, Kyiv Rus, Byzantium, Chernihiv, Oleksandr Great.